

QARABAĞDA QUŞLARIN YAŞAYIŞ YERLƏRİ

Tahir Kərimov

AMEA-nın Zoologiya İnstitutu

İşğala qədər (1993 ilədək) Qarabağın ərazisində quşların Beynəlxalq Məlumatlar Bazasına (*World Bird Data Base*) daxil edilmiş yaşayış sahələri hesab edilən 3 Mühüm Ornitoloji Ərazi (MOƏ) yerləşirdi. 1993-cü ilədək aparılmış tədqiqatlar həmin ərazilərdə qlobal və milli mühafizə statusuna malik və beynəlxalq Bern, Bonn, CİTES, AEWА konvensiyalarının siyahılarına daxil edilmiş aşağıdakı quş növlərinin məskunlaşdığını təsdiq etmişdir. Mühüm Ornitoloji Ərazilərin vəzifəsi ərazidəki nadir və təhlükədə olan növlərlə yanaşı, həm də oradakı biomüxtəlifliyin təhlükəsizliyini qorumaqdır. Çünki növlərin yaşayışı ekosistemin bütün komponentləri arasındakı qarşılıqlı əlaqə şəraitində mümkün olur.

I. *Laçın yasaqlığı Mühüm Ornitoloji Ərazisi*. Yasaqlıq 1961-ci ildə yaradılmışdır. Sahəsi 21,4 min ha təşkil edir. Bu MOƏ qlobal mühafizə statusu olan quş növləri üçün A1 kateqoriyalı beynəlxalq əhəmiyyətli ərazi kimi tanınır. Ərazi Azərbaycanda və beynəlxalq miqyasda qorunan aşağıdakı oturaq quş növlərinin yaşayış yerlərindən birini təşkil edir: *Keçəl qarakərkəs (Aegypius monachus)* – 5 fərd; *Qafqaz tetrası (Tetrao mlkosieviczi)* – 70-80 fərd; *Bozqır mıymulu (Falco naumanni)*, *Qara çalağan (Milvus migrans)*, *Qırmızı çalağan (Milvus milvus)*, *Adi ilanyeyən (Circetus gallicus)*, *Ağ leylək (Ciconia ciconia)*.

II. *Dəlidağ Mühüm Ornitoloji Ərazisi*. Sahəsi 10 min ha-dır. Ərazi beynəlxalq miqyasda A1 və yaşayışı bir biomla məhdudlaşan endemik *Xəzər uları (Tetraogallus caspius)* üçün A3 kateqoriyalı ərazi kimi qəbul edilmişdir. Bu oturaq növün ərazidəki sayı işğala qədər 100-150 fərd olmuşdur. Ərazi işğalədək həmçinin İmperator qartal (*Aguila heliaca*), *Leşyeyən ağqartal (Neophron percnopterus)*, *Keçəl qarakərkəs (Aegypius monachus)*, *Saqqallı kərkəs (Gypaetus barbatus)*, *Bərqud (Aguila chrysaetos)*, *Adi ilanyeyən (Circetus gallicus)* və *Ağbaş kərkəsin (Gyps fulvus) nəsilvermə və yemlənmə sahələri sayılırdı*.

III. *Gamişdağ Mühüm Ornitoloji Ərazisi*. Sahəsi 8,5 min ha-dır. Bu MOƏ A1 kateqoriyalı ərazi kimi endemik Qafqaz tetrası (sayı 75-90 fərd) və A3 kateqoriyalı MOƏ kimi yaşayışı bir biomla məhdudlaşan endemik *Xəzər uları (150-200 fərd)* üçün seçilmişdir. İşğalədək bu ərazidə həmçinin *Sarıdimdik dağqarğası (Pyrrhocorax graculus)*, *İmperator qartalı, Leşyeyən ağqartal, Saqqallı kərkəs, Qara kərkəs, Bərqud, Ağbaş kərkəs, Qara çalağan nəsil verir*di.

Qeyd edilməlidir ki, hər bir MOƏ idarəetmə planına uyğun olaraq öz ərazisində monitoring və mühafizə tədbirləri həyata keçirməli və oradakı biomüxtəlifliyin vəziyyəti barədə standart sənədlər *World Bird Data Base*-yə təqdim edilməlidir. Qarabağ ərazisinin əhəmiyyətli cəhətlərindən biri də şimaldan cənuba və əks istiqamətdə köç edən quşların, heyvanların miqrasiya koridorunu təşkil etməsidir. Məhz buna görə də həmin ərazi Vəhşi Təbiəti Müdafiə İttifaqının (*WF*) mühafizəsi vacib olan ərazilər siyahısına daxil edilmişdir. Qeyd edək ki, ətraf mühitə və inkişafa dair Rio-de-Janeyro bəyannaməsinə görə, müharibələr davamlı inkişaf prosesinə dağıdıcı təsir göstərməməlidir. Lakin 30 illik işğal dövründə Ermənistan ətraf mühitin və canlı aləmin mühafizəsinə yönəlmiş beynəlxalq hüquqa və qanunlara məhəl qoymamış, əksinə, ətraf mühitə və canlı təbiətə dağıdıcı təsir göstərmişdir. Təbiətə vəhşi münasibət sözsüz ki, mənfii təsirlərə, təhlükələrə həssas bir sıra növlərin yaşayış yerlərinin itirilməsinə, saylarının azalmasına səbəb olmuşdur.

Dövlətimizin Qarabağın inkişafına dair tədbirlər planında ətraf mühitə, canlı təbiətə vurulmuş zərər miqyasının müəyyən edilib aradan qaldırılması nəzərdə tutulmuşdur. Sözsüz ki, həyata keçiriləcək tədbirlər, işğala məruz qalmış ərazilərdə təbii ekosistemlərin bərpasına və orada tarixən formalaşmış biomüxtəlifliyin davamlı surətdə inkişafına imkan verəcəkdir.